

ЧИ МОЖУТЬ РЕЗУЛЬТАТИ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА БУТИ НАЛЕЖНИМИ І ДОПУСТИМИМИ ДОКАЗАМИ У СУДІ?

Даценко Людмила Євгенівна
*старший викладач кафедри фундаментальних
і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Нинішній час й сучасні реалії сьогодення показують нам наскільки світ готовий до нових викликів та перетворень. Разом зі стрімкими змінами положень українського законодавства (наприклад, доповнення, виключення статей із законів чи інших нормативно-правових актів, втрата чинності закону, декриміналізація і т.д.) змінюються й підходи до їх практичного втілення у суспільне життя, у різні галузі та сфери, а у даному випадку це стосується саме доказів та процесу доказування у кримінальному провадженні.

Як відомо, глава 4 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) присвячена саме доказам та доказуванню. Так, у ст. 84 КПК України визначено, що «доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню» [1]. Також варто звернути увагу на те, що законодавець класифікує різні процесуальні джерела доказів на кілька окремих категорій, до яких належать показання свідків, речові докази, які можуть бути фізично досліджені, документи, що містять відповідну інформацію, та висновки експертів, які пропонують спеціальне розуміння. Кожна з цих категорій відіграє вирішальну роль у судовому процесі, оскільки вони сприяють встановленню фактів і загальному розумінню справи. Свідчення, наприклад, часто походять від осіб, які з перших вуст знають про події, про які йде мова, тоді як речові докази стосуються матеріальних речей, які можуть бути представлені в суді на підтримку або спростування претензій. Документи можуть включати контракти, електронні листи або офіційні записи, які можуть мати значне відношення до розглядуваної справи. Крім того, експертні висновки надаються особами зі спеціальними знаннями в певній галузі, що надає достовірності та ясності складним питанням, які можуть виникнути під час судового розгляду. Разом ці

процесуальні джерела доказів складають основу судової системи, дозволяючи законодавцям і юристам приймати обґрунтовані рішення на основі всебічної оцінки наявної інформації.

Враховуючи викладене, постає питання щодо використання поліграфа у кримінальному провадженні, а також чи може отримана інформація та дані з цього пристрою вважатися належними та допустимими доказами по справі...

Єдиного нормативно-правового акта, який би регулював сферу суспільних відносин, які складаються навколо застосування поліграфа, та який би визначав його поняття, сутність, завдання, висував вимоги до особи поліграфолога, визначав, що відноситься до поліграфологічних досліджень, надавав вичерпний перелік безпосередньо поліграфів, дозволених до використання, нині в Україні не існує.

Поліграф є різновидом психофізіологічної апаратури. Та є комплексною багатоканальною апаратною методикою реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. Поліграф – це багатоканальний осцилограф, який проводить одночасний запис показників кров'яного тиску, дихання, рухових реакцій, робить електрокардіограму тощо. Даний пристрій не читає думки, а лише реєструє фізіологічну активність та зміну її параметрів. Він виявляє не брехню, а лише збудження, яке з певною долею вірогідності може свідчити про неправду. По фізіологічних реакціях не можна точно встановити природу процесу що їх викликав (позитивна чи негативна емоція, біль, брехня, переляк) [2].

Тому стосовно застосування поліграфа точаться багато обговорень та дискусій між правниками, науковцями й дослідниками, адже переважна більшість вчених розглядає поліграф як псевдонауковий інструмент, стверджуючи, що його результати не мають точності та достовірності. Вони стверджують, що немає остаточних фізіологічних показників, які конкретно корелюють з актом брехні. Натомість поліграф здатний вимірювати лише варіації фізіологічних реакцій, такі як частота серцевих скорочень, артеріальний тиск і дихання, що може вказувати на те, що людина відчуває стрес під час відповідей на запитання. Цей стрес може виникнути через різні фактори, включно з простою присутністю самого тесту, який може викликати тривогу або нервозність у людей. Крім того, низка зовнішніх впливів, таких як певні ліки, захворювання або психологічний стан, може суттєво змінити фізіологічні реакції людини, ще більше ускладнюючи інтерпретацію результатів.

Доцільно виділити декілька умов, при яких дані/результати комп'ютерного поліграфа можуть використовуватися у процесі

доказування в кримінальному провадженні. По-перше, особа, якій доручено проводити дослідження з використанням комп'ютерної системи поліграфа, повинна мати необхідну кваліфікацію та мати повноваження для забезпечення цілісності процесу. Крім того, поліграфологи повинні бути зареєстровані в офіційному Реєстрі атестованих судових експертів, що є підтвердженням їх професійної компетентності та дотримання стандартів, встановлених відповідними органами. Ця реєстрація не тільки підтверджує їхню кваліфікацію, але й вселяє впевненість у точності та достовірності результатів, отриманих під час перевірки. Загалом, роль поліграфолога є критично важливою в будь-якому контексті розслідування чи дослідження, де правдивість відповідей має першорядне значення, а їхня кваліфікація гарантує, що вони можуть ефективно орієнтуватися в складнощах, пов'язаних з такими оцінками. По-друге, опитування з використанням комп'ютерного поліграфа може бути проведено лише в рамках спеціального контексту судово-психологічної експертизи. Важливо зазначити, що результати, отримані під час такого інтерв'ю, не мають жодної незалежної доказової ваги в судовому розгляді. Натомість результати поліграфа слід розглядати разом з іншими доказами. По суті, хоча комп'ютерний поліграф може надати цінну інформацію, його результати самі по собі недостатні для обґрунтування претензій або висновків у суді, вони повинні бути об'єднані з додатковими доказами на підтримку будь-яких правових аргументів або визначень.

Як показує практика, здебільшого суди не вважають за доцільним довіряти та використовувати результати поліграфа при розгляді справи. Наприклад, при винесенні вироку від 19.08.2021 року по справі № 740/6120/18 Ніжинський міськрайонний суд Чернігівської області звернув увагу на те, що достовірність показань особи є предметом оцінки виключно суду, а використання комп'ютерного поліграфа на стадії досудового розслідування та надання його результатів суду – є порушенням принципу, викладеним у ст.23 КПК (безпосередність дослідження показань, речей і документів) [2].

Також схожа позиція простежується у постанові Касаційного кримінального суду від 06.03.2018 по справі № 686/12914/16-к, де акцент зроблений на тому, що «висновки психофізіологічного дослідження не можуть бути взяті до уваги як доказ достовірності показань особи, у зв'язку з тим, що оцінку достовірності показань надає слідчий або суд, але аж ніяк не психолого-фізіологічна експертиза» [2].

Але варто зауважити, що в останні роки тенденція щодо використання поліграфічних результатів у судовій практиці зростає в позитивній прогресії та динаміці. Як приклад можна навести вирок

Іршавського районного суду Закарпатської області від 13 лютого 2023 року у справі № 301/943/19 [3], в якому судом визнано достовірним джерелом висновки судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа.

Отже, підсумовуючи викладене, необхідно врахувати те, що використання поліграфа в кримінальному провадженні в Україні стає вже більш поширеним. Але навіть зростання інтересу до цього інструменту розслідування не усуває наразі прогалину в законодавчому регулюванні, що створює значні проблеми для ефективної його реалізації на практиці. Відсутність чітких законодавчих положень не тільки перешкоджає належному використанню поліграфа, але й викликає сумніви щодо прийнятності та надійності результатів, які вони дають, коли їх представляють як докази у кримінальних справах. У результаті правоохоронні органи, практикуючі юристи та судові органи стикаються з труднощами, пов'язаними з інтеграцією результатів поліграфа в ширші рамки кримінального правосуддя. Без чітко визначеної нормативно-правової бази потенційні переваги, технології поліграфа можуть бути зведені нанівець, що призведе до неузгодженості в її застосуванні та, зрештою, вплине на цілісність процесу кримінального правосуддя в Україні.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.11.2024).

2. Поліграф у судовому процесі: на що сподіватись у кримінальних та цивільних провадженнях. *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/160595.html> (дата звернення: 20.11.2024).

3. Використання поліграфа при розслідуванні кримінальних правопорушень: проблеми тактики та правового регулювання. Аналітично-порівняльне правознавство. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303746/295786> (дата звернення: 20.11.2024).

4. Перевірка на чесність: як і навіщо компанії використовують поліграф (детектор брехні). *Happy Monday*. URL: <https://happy monday.ua/yak-i-navishho-kompaniyi-vykorystovuyut-poligraf-detektor-brehni> (дата звернення: 20.11.2024).

5. Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2020/01/Збірн-Круглий-стіл_Інноваційні-методи_2019-Збірник.pdf (дата звернення: 20.11.2024).